

Marcel Proust

Üst Kat Komşusuna Mektuplar

Metni düzenleyen ve notlayan
Estelle Gaudry
Jean-Yves Tadié

Çeviren: Elif Gökteke

*Madame aux Espéances Louvages
Reconnaissez
Marcel Proust*

YAPI KREDİ YAYINLARI

ÜST KAT KOMŞUSUNA MEKTUPLAR

Marcel Proust 10 Temmuz 1871'de Auteuil'de doğdu. Bütün yaşamını etkileyecek astım krizlerinin ilkinin 1881'de geçirdi. 1890'da Hukuk Fakültesi'ne ve Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydoldu. Arkadaşlarıyla birlikte *Le Banquet* dergisini kurdu; burada edebiyat eleştirileri yayımladı. 1893'te, *Swann'ın Bir Aşkının* "taslağı" olabilecek nitelikte bir metin yazdı. 1894'te Dreyfus olayı başladı. Marcel Proust Dreyfus yanlılarını destekledi. 1895'te felsefe lisansı diplomasını aldı. 1898'de Dreyfus olayı büyüdü. Aynı yıl Zola'nın "J'accuse" ("Suçluyorum") adlı açık mektubu *L'Aurore* gazetesinde yayımlandı. Proust 1908'de büyük yapıtını (*Kayıp Zamanın İzinde*) yazmaya koyuldu. 14 Kasım 1913'te *Swann'ların Tarafı* yayımlandı. 1914'te *Guermites Tarafı*'nı Grasset Yayınevi'ne hazırlamaya başladı. 1918'de *Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde* yayımlandı. 10 Aralık 1919'da bu kitap Goncourt ödülü aldı. 1921'de *Guermites Tarafı II* ile *Sodom ve Gomorra I* yayımlandı. Aynı yıl Proust Gallimard Yayınevi'ne *Sodom ve Gomorra II*'yi verdi. 1922'de *Mahpus* ile *Albertine Kayıp* daktiloya çekilmeye başlandı. Proust, ekim ayı başında bir bronşit krizi geçirdi, bunu zatürree izledi. Yazar, 18 Kasım 1922'de öldü. *Mahpus* (1923), *Albertine Kayıp* (1925), *Yakalanan Zaman* (1927) ölümünden sonra basıldı.

Elif Gökteke 1970'te Ankara'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve Boğaziçi Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nü (sonradan Çeviribilim Bölümü) bitirdi. YKY'de editör olarak çalıştı. Fransızcadan ve İngilizceden çok sayıda çevirisi var.

*Marcel Proust'un
YKY'deki kitapları:*

*Kayıp Zamanın İzinde:
Swann'ların Tarafı (1999)
Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde (1996)
Guermantes Tarafı (1997)
Sodom ve Gomorra (1997)
Mahpus (2001)
Albertine Kayıp (2001)
Yakalanan Zaman (2001)
Komşuya Mektuplar (2015)*

Kayıp Zamanın İzinde (Delta, 2010)

*Hazlar ve Günler (2013)
Edebiyat ve Sanat Yazıları (2015)
Üst Kat Komşusuna Mektuplar (2015)*

MARCEL PROUST

Üst Kat Komşusuna Mektuplar

Metni düzenleyen ve notlayan
Estelle Gaudry ve Jean-Yves Tadié

Önsöz
Jean-Yves Tadié

Çeviren
Elif Gökteke

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4514
Edebiyat - 1282

Üst Kat Komşusuna Mektuplar / Marcel Proust
Metni düzenleyen ve notlayan: **Estelle Gaudry** ve **Jean-Yves Tadié**
Ozgün adı: **Lettres à sa voisine**
Çeviren: **Elif Gökteke**

Kitap editörü: **Ersel Topraktepe**
Düzeltili: **Fahri Güllüoğlu**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Akgül Yıldız**

Baskı: Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Orhangazi Mahallesi, 1673. Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul
Sertifika No: 12039

I. baskı: İstanbul, Ekim 2015
ISBN 978-975-08-3464-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2015
Sertifika No: 12334
© Éditions Gallimard, 2013

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beşiktaş 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisverisyapikredi.com.tr>

İçindekiler

Önsöz • 7
Fransızca baskıya not • 13

Mektuplar • 17

1 • 19
2 • 20
3 • 24
4 • 25
5 • 29
6 • 30
7 • 31
8 • 32
9 • 33
10 • 36
11 • 38
12 • 40
13 • 42
14 • 44
15 • 52
16 • 53
17 • 55
18 • 56
19 • 58
20 • 60
21 • 62
22 • 63
23 • 64
24 • 67
25 • 69
26 • 70

Dizin • 77

Önsöz

Gerçek bir kısa roman olan bu yapıt bir sürpriz üstüne kurulu: Hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bir hanıma yazılmış yirmi üç mektubun (üç mektup da kocasına) keşfi üstüne. Marcel Proust'un Haussmann bulvarı 102 numaralı evin üçüncü katında oturan komşusu olduğunu öğrendiğimiz Madam Williams'a yazılmış mektuplar. Kadının Amerikalı dışçı kocası Charles D. Williams'in muayenehanesi asmakatın üstünde ikinci katta, yani zavallı Marcel'in tepesinde. Dolayısıyla gürültü fobisi olan Marcel epeyce dram yaşıyor.

Madam Williams hakkında pek az bilgimiz var. 1885'te Marie Pallu adıyla doğan Williams 1903'te, bir denizcilik sigorta şirketinde çalışan Paul Emler adında biriyle evlenmiş, 1904'te ondan bir oğlu olmuş, Proust bu çocuğu tanımış. Williams Temmuz 1908'de boşanıp Haussmann bulvarına yerleşmiş. Dışçı onun ikinci kocası (ama sonuncu değil). Proust'un mektuplarından bakınca, Madam Williams, Maupassant'ın bir romanının, örneğin *Kalbimiz*'in bir kahramanı gibi görünür: Zaten, bu hanımın ve Proust'un dostu olan ve bu hanıma, aynı zamanda da Laure Hayman'a tuhaf bir biçimde benzeyen Madam Straus'un (Proust her zaman aynı tipte kadınların sevildiğine ilişkin teoriyi kendi üstünde doğrular adeta) söz konusu romana esin verdiği bilinmektedir.

Céleste Albaret'nin karı-koca hakkında söylediklerini biliyoruz: Üst katta, "olağanüstü Williams, Amerikalı dışçı vardı. [...] Williams sporu seven biriydi, her cumartesi şoförüyle golf oynamaya giderdi. Çok güzide, çok hoş kokulu bir sanatçıyla evlenmişti, Mösyö Proust'a son derece hayran, bunu da kendisine yazmış olan bir hanımla. Harp çaldığını hatırlıyorum. Dairesi üçüncü katta, kocasının muayenehanesinin üstündeydi. Mösyö Proust "uyumsuz" bir çift olduklarını düşünürdü. Madam Williams'ı tanıdığını sanmıyorum ama mektuplaştılar, hanımın mektup-

larında kendini özenli ve incelikli anlatma biçiminden Mösyö Proust'un epey zevk aldığını biliyorum”¹.

Mektuplardan oluşan bir roman, iki mektup yazarı da üslupta yarışıyor: “Lütfedip cömertlik gösterdiğiniz için –ya da yansımaların oyunu bu– kendi mektuplarınızın kalitesinden benimkilere de katıyorsunuz. Sizinkiler enfes, kalbiyle, ruhuyla, üslubuyla, ‘yeteneğiyle’ enfes” diye yazıyor Proust Madam Williams’a. Madam Williams’ın mektupları elimizde yok (Proust’un yazıdığı başkalarının mektupları da yok, kuşkusuz hazin bir *auto-da-fe*’nin kurbanı mektuplar). İşin canalcı tarafı, bu mektupların komşular arasında, iki kat arasında, bazen de postayla gidip gelmesi! Ne olursa olsun, Proust, Madam Williams’a karşı bütün çekiciliğini ortaya seriyor, mizahını, kültürünü, iltifat hünerini konuşturuyor. Sessizliğin anahtarlarını elinde tutan bir komşunun gözüne girme arzusunun ötesinde, bu diğer münzevi için gerçek bir sempati, bir dostluk, bir tür sevgi duyuyor; görünmez ama mevcut bu kadın, öbür hastanın, Madam Straus’un annelik rolünü oynuyor adeta.

Mektuplarda nelerden söz ediliyor? Öncelikle, uyku ve çalışma saatleri sırasında Proust’a işkence eden gürültüden, üst kat-taki tadilattan. “Sabahki gürültü su tesisatından mı geliyor diye soruşturmamı istediğinizde ihtiyatlı davranarak ne iyi etmişim. Şu çekiçlerin yanında o gürültü neymiş ki? Verlaine’in ‘sırf kendini size beğendirmek için ağlayan’ bir şarkıdan söz ederken dediği gibi ‘yosunların üstünde suyun ürpertisi.’” Proust gerçekten de her saptamasını, yazıya bir kat daha sanat katan mizahi bir karşılaştırmının içine oturtuyor. Çünkü her şey gürültü yapıyor, ünlü bir tenor gibi şarkı söyleyen boyacılar bile: “Genellikle bir boyacı, hele bina içindeyse, Giotto’nun sanatının yanısıra Reszké’nin sanatını da icra etmesi gerektiğini sanır. Sizinkisi elektrikçi çekiç sallarken susuyor. Umarım döndüğünüzde Sistine fresklerinden daha aşağı-sıyla karşılaşmazsınız...”

Mektuplarda müzik de söz konusu çünkü Madam Williams müziği seviyor ve harp çalıyor (belki piyano da): “Clary bana ne büyük bir müzisyen olduğunuzu söyledi. Hiç yukarı çıkıp sizi din-

1 C. Albaret, *Monsieur Proust*, R. Laffont, 1973, s. 382. Doktor Williams’ın hastası olan, Williams’ın Paris’in en iyi dişçisi olduğunu düşünen ve Proust’un ona muayene olması için ısrar eden Madam Straus hakkında bkz. s. 108.

leyemeyecek miyim? Franck'ın kuartetleri, *Béatitudes*, Beethoven'ın kuartetleri (burada bendeki bütün müzikler) en özlem dolu arzularımın nesnesi.”

Akdikenleri ya da çiçek açmış genç kızları tasvir eden adam, Parsifal'ın, Parsifal'deki Çiçek Kızları'nın ve “Kutsal Cuma”nın hayranı, dostluğunun ve yazışmalarının ortasına yerleştirir bunları. Genç kadına gönderir ve şiirdeki güz gülleri üstüne göz kamaştırıcı bir tirada girer. Çiçek diline ilişkin edebiyat geleneğinin mirasçısı olduğunun bilincindedir. Çünkü “bütün kadınlar güllerin kanına boyanmıştır”². *Kayıp Zamanın İzinde*'nin Proust'un yazmakla uğraştığı ikinci cildinin başlığında da onları buluruz yine. Şiir bilgisini, Arvers'in (*Kayıp Zaman*'da anılan) (bir zamanlar) ünlü sonesinin baştan sona ve ezberden pastişini yazarak gösterir. Proust'un böyle şiirsel veciz sözlerle düşkünlüğü, *Guermites Taraf*'ında uşak Périgot'ya yüklediğini görmek eğlencelidir. Uşak, “çok şaşırtmayı umduğu bu köylü arkadaşlara yazdığı mektuplarda, kendi düşüncelerinin arasına, ‘çok gezen çok bilir’, hatta ‘iyi günler’ der gibi, Lamartine'in dizelerini serpiştiriyordu”³.

Aslında hatıralar hiçbir zaman uzakta değildir: “İnsanın sizin gibi bir hayal gücü oldu mu, sevdiği bütün manzaralar onundur, gönlün dokunulmaz hazinesidir bu. Gelgelelim, ailenize, uzak bir geçmişte kalmış hülyalar sayesinde ancak görebildiğiniz ailenize ait hatıralarınızın olduğu bir malikâne, çok dokunaklı bir şey.” Bu iki hastanın çevresini saran çirkinliğe tahammül etmelerini sağlayan şey, güzelliğin hatırasıdır. Proust hastadır, kocasıyla –zaten çoğunlukla evden uzaktır adam– muhtemelen pek mutlu olmayan Madam Williams da öyle. Bagnoles-de-l'Orne'a tedavi olmaya gittiğini görürüz. Dahası: “Hasta olduğunuzu öğrenince çok üzüldüm. Yatak sizi çok sıkıyorsa, sanıyorum böbreklere kendiliğinden çok yatıştırıcı bir etkisi oluyor. Ama belki de sıkılıyorsunuzdur (her ne kadar bana sizinleyken sıkılmak [*atlanmış bir sözcük var: zor?*] görünüyorsa da). Size kitaplar göndersem. Sizi ne oylar, söyleyin bana, öyle mutlu olurum ki.” Bir yaz mevsiminde de Cabourg'dan yazar: “Benim hasta olmam doğal geliyor bana. Ama Hastalık en azından Gençliğe, Güzelliğe ve Yeteneğe ilişmemeliydi.”

2 Victor Hugo, *Les Contemplations*, “Ce que dit la bouche d'ombre”

3 Çev. Roza Hakmen. (ç.n.)

Hastalığın derinliklerinde yalnızlık vardır: Proust'un yalnız bir kadına refakatini sunduğunu görmek pek olağan değildir (18. mektup). Başkalarının ruhuna sızma becerisini ötelere taşıyan mektupları kocayı üzebilirdi. Ne var ki çağın felaketleri tuz biber eker: savaş, matem, yıkım. Reims katedralinin bombalanması hakkındaki o çok güzel 16. mektuba bakalım. Madam Williams Proust'a bir kitap getirtmiş. Kitabın A. Demar-Latour'un *Ce qu'ils ont détruit. La cathédrale de Reims bombardée et incendiée en septembre 1914* (Paris, Éd. pratiques et documentaires, 64 sayfa) başlıklı kitabı olduğu sanılmaktadır. Proust Reims'teki heykelde Antik Yunan'ın mirasını ve Leonardo da Vinci'nin tebessümünü gördükten sonra yorum yapıyor: "Ama, Venedik'in taşlarına olduğu kadar dindar bir hayranlıkla Reims'in taşlarına da, sağlığım elverdiğince, hac yolculukları yapan ben, şimdiden yarı yarıya yanmış haldeki kubbelerin, tehlikeyi umursamaksızın, taşlar ormanındaki stilize ve sık yapraklı muhteşem meyvaları toplamaya devam eden o meleklerin üstüne yıkılacağı gün insanoğlunun nihayete erecek alçalışından söz etmeye hakkım olduğuna inanıyorum." Proust'un Madam Williams'a yazdığı güzel bir taziye mektubunda görüldüğü üzere, taşların ölümünden beteri insanların ölümüdür. Proust, Madam Williams'ın kardeşinin ölümünden söz etmeden önce, o dönemdeki bütün mektuplarında söz ettiği ve romanda Robert de Saint-Loup'nun ölümüyle temsil edilecek olan Bertrand de Fénélon'un ölümünü zikreder bu mektubunda: "Çoktan epeyce gerilere dayanan ve neredeyse hiç dinmeyen bir keder deneyimim var benim."

Madam Williams Proust'un yapıtlarıyla ilgilenir. Dolayısıyla Proust da yapıtını anlamak için *Swann'ların Tarafı*'nı ve devamının 1914'te *La NRF*'te çıkan seçme parçalarını okumuş olmanın yetmediğini kadına açıklama zahmetine girer. "Ama bu bütünden ayrılmış sayfalar size 2. cilt konusunda bir fikir verecek mi acaba? Üstelik 2. cildin kendisi de pek fazla bir şey anlatmıyor; geri kalana ışık tutan ve planlarını aydınlatan asıl 3. cilt. Yalnız, yayıncıların bir seferde sadece tek cilt yayınlamak istediği bir dönemde 3 ciltlik yapıtlar kaleme alınınca anlaşılmanmayı kabullenmek gerekiyor, çünkü anahtar destesi kapalı kapılarla aynı binada değil." Roman kişilerinin de daha sonraki hallerinden çok farklı görüldüğünü, aslında olduklarından çok farklı görüldüğünü bilmek gerek. Proust Baron de Charlus örneğini verir, Odette'in aşığı sanılan

oysa Swann'ın haklı olarak metresini emanet ettiği (çünkü Charlus kadınlardan hoşlanmaz) adam. Oysa, aynı zamanda da haksızdı Swann, der Proust ters dönerek: Odette Charlus'un yatacağı tek kadındır, belki de Montesquiou ile Sarah Bernhardt arasındaki kısa ve dramatik kavuşmanın Proust'a esinlediği ama romanın son haline dahil edilmemiş bir unsurdur bu. Romanın planını kavramak gerekir, bu da ancak sonraki iki cildin içeriği bilinirse mümkündür (gerçekte *Guermites Tarafı* ve *Yakalanan Zaman*: o dönemde Proust üç ciltlik bir romanla yetinebileceğini sanıyordu).

Peki ya koca? Komedya eksik olan? *Terzo incomodo*? Yazları Deauville'de çalışan dişçi *Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde*'de ortaya çıkar, Albertine tarafından şöyle betimlenir: "Saçı boyalı, sarı eldivenli. ufak tefek ihtiyarın yine bir tarzı var, bir hoşluğu var; o Balbec'in diş hekimidir, iyi bir adamcağızdır."⁴ Proust'un kendi yaşamından hiçbir şeyin yokolup gitmesine izin vermediğini görmek olağanüstüdür. Her figürana bir isim, her kurmaca olguya gerçek bir olay atfedilebileceği düşünülebilir böylece.

Biyografi yazarlarının sıklıkla gözardı ettiği bir başka roman kişisi de mektuplarda ortaya çıkıyor: Proust'un eski dostu ve Napoléon'a bağlı bir aileden gelme Clary. Aynı zamanda Madam Williams'ın da arkadaşı. Clary hastadır, kör olur (Proust bu özelliği ihtiyarlayan Charlus'e verecektir), dinde teselli bulur, Proust başka yerde rastlamadığımız ifadelerle bunun altını çizer: "Onun çok sevgili dostlarından öğrendiğim bir şeyi söyleyeyim ama sizde sır olarak kalsın çünkü çok nazik bir konu ama beni çok mutlu eden bir konu çünkü belki de onun için büyük bir teselli olduğunu sanıyorum: son derece dinsel bir yaşam uyanışı, derin ve güçlü bir iman."

Mektuplardaki üslup, iki yalnız insan arasındaki dostluğun, gitgide artan mahremiyetin üslubudur. Proust müzik dinlemek için üst kata çıkmayı arzular, en azından bir kez çıkar,⁵ Williams'ların küçük oğluyla (1904'te doğan çocuğun büyüyüşüne tanıklık eder, ziyaretlerinden zevk alır, ona armağanlar vermek ister), hanımefendinin sağlığıyla ilgilenir, onu bol bol teselli eder.

Güzel metaforlar, heyecan, ironi, ritim: Bu mektuplar büyük bir yazarın mektuplarıdır. Proust'un yazışmaları konusunda fikir

⁴ Çev. Roza Hakmen. (ç.n.)

⁵ Bkz. 19. mektup

değiştirmek gerekir. *Correspondance g n rale*'in ilk basımı Robert Proust ve Paul Brach tarafından altı küçük cilt halinde 1930-1936 yılları arasında yayımlandığında (altıncı cildi de Suzy Mante-Proust Philip Kolb'un yardımıyla hazırlamıştı), şaklabanlık, sosyetiklik, snopluk, nihayet sıkıcılık naraları atılmıştı. Kimileri seçilmiş parçaları okumanın yeterli olacağını bile düşünmüştü. Gerçek şu ki Proust kendini inanılmaz ölçüde muhatabının yerine koyar, k hinliğı tam bir kaynaşmaya kadar vardırır. Karşısındaki kişi kendi duygularının tam bilincine varmadan Proust onun duygularını yaşar, ondan daha iyi hayal eder ve hisseder. Karşısındakinin yerine konuşmak için onun sözünü keser.

Proust'un son g nderdiğı mektuplar elimizde yok. Dokunaklı vedalar mı i eriyorlardı acaba? Meçhul koleksiyonlarda uyuduktan sonra, başka niceleri gibi bir gün ortaya çıkacaklar mı? Dişçi Haussmann bulvarından Proust'la aynı zamanda ayrılır. Bina satıldığı için çıkmaya mecbur kalarak 31 Mayıs 1919'da taşınır. Proust Madam Williams'tan kimseye söz etmemiştir. Madam Williams hazin bir kadere doğıru yol alır: boşandıktan sonra, büyük piyanist Alexandre Brailowski'yle evlenir, diş inin muhtemelen gırgrır sesiyle karşıladığı müzik aşkını böylece tatmin eder. Sonra, beklenmedik ve trajik, son bir gelişme olur: Madam Williams 1931'de intihar eder. Onu güldürmek ya da teselli etmek için Proust uzun zamandır yoktur yanında.

Sadece tek sesini duyduğumuz ve öbür sesi ilkinin yankısıyla, yansımasıyla yeniden kurduğumuz bu söyleşi, bu haliyle, Proust'un, Reims katedralinden söz ederken andığı g zelliğı, fotoğraflarını komşusu sayesinde gördüğü kolu bacağı kırık heykellerin güzelliğini taşır.

JEAN-YVES TADI 

Fransızca baskıya not

Bu mektuplar kısa süre önce Mektup ve Elyazmaları Müzesi'nin koleksiyonlarındaki yerini aldı.

Proust'un mektuplarının çoğu gibi üzerlerinde tarih yok. Dolayısıyla en mantıklı görünen sıralamayı seçtik: mahremiyetin gelişmesi, tadilat işlerine, çiçek yollamalara, savaşa, Joachim Clary'ye, Proust'un yayınlarına göndermeler son derece görece bir yardım sağlıyor. Dolayısıyla varsayımsal tarihler önerdik.

Marcel Proust

Daha önce yayımlanmamış fotoğraf
(Özel Koleksiyon)

Madam Williams
Daha önce yayımlanmamış fotoğraf
(Özel Koleksiyon)

Mektuplar

[1908 ?]

Hanımefendi,

Mektuplarınız “Parı Mektupları”. Bana verdiğiniz sizi görme arzusu, adeta müsaadesi, öyle büyük ki ama mektup elime geçtiği anda siz gitmiş oluyorsunuz! Bütün dileklerim, önümüzdeki sene, biten senenin verdiği acıları dindirsin diye, unuttursun demiyorum ama, çünkü yaralı kalplerin gururlu hazinesidir hatıra. Size iyi dileklerimi sunarken, tanımadığım ama Madam Straus’tan¹, herkesten hakkında övgüler işittiğim Doktor’a da iyi dileklerimi sunuyorum. Özellikle de, yerine getirebilmem için *isteklerini bana bildirmeye söz vermiş olan oğlunuza da*; ama söyleyin kendisine, ke-tumluğu hiç de dostça değil. Istirahat etmem konusunda duyduğunuz müşfik endişenize minnettarım Hanımefendi, en derin saygılarımı kabul buyurunuz lütfen.

MARCEL PROUST

1 Geneviève Halévy (1849-1926) önce Georges Bizet ile, sonra avukat Emile Straus ile evlendi. Proust’un çok yakın dostu ve sırdaşıydı.

[1908 sonu - 1909 başı]
saat 1

Hanımefendi,

Güzel mi güzel mektubunuza bütün kalbimle teşekkür eder, *bundan böyle kendinizi rahat bırakıp yapabildiğinizce gürültü yapmanızı rica ederim*. Aslında uyumaya çalışmamı engelleyecek kadar kuvvetli bir nefes darlığını hesap etmemiştim. Dolayısıyla gürültü beni hiçbir bakımdan rahatsız etmeyecek (istirahat edeceğim bir gün beni bundan kurtaracak aynı zamanda¹). Hasta olduğunuzu öğrenince çok üzüldüm. Yatak sizi çok sıkıyorsa, sanıyorum böbreklere kendiliğinden çok yatıştırıcı bir etkisi oluyor. Ama belki de sıkılıyorsunuzdur (her ne kadar bana sizinleyken sıkılmak *[atlanmış bir sözcük var: zor?]* görünüyorsa da). Size kitaplar göndersem. Sizi ne oyalar, söyleyin bana, öyle mutlu olurum ki. Sıkıcı komşulardan değil de komşuluklarından yararlanamamanın dinmek bilmez bir pişmanlık vereceği kadar nazik komşulardan (temelde çelişik bir sıfat tamlaması bu, Montesquiou² en korkunç şeyin 1° komşular 2° postanelerin kokusu olduğunu ileri sürdüğüne göre) söz edin.

Doktor'a selamlarımı iletiniz Hanımefendi, saygı ve minnetimi kabul buyurunuz lütfen.

MARCEL PROUST

Kederli günlere rağmen çiçekler sizi sevindirir. Verlaine'in dediği gibi "hangileri" ama?

- 1 Mösyo ve Madam Williams evde tadilat yaparken Proust belli ki gürültüden çok rahatsız oluyor.
- 2 Kont Robert de Montesquiou-Fézensac (1855-1921) bir edebiyat adamıydı. Proust'un arkadaşı olan bu dandy, yazara Baron de Charlus karakterini esinlemişti

I here

Madame,

Je vous remercie de tout ton
cœur de votre belle et bonne
lettre et veux vous demander
au contraire d'en pu faire
à partir de maintenant tout le
bruit que vous pourrez. J'ai
compté en effet sans une offense
à dire q' elle m'empêche d'exprimer

de Dorine. Le bruit ne me
gêne donc en rien (et mes
d'habitudes d'habit par un
jour on se poserait me reforme).
Le suis bien triste de vos brèves
malade. Si le lit ne vous empêche
pas trop je crains qu'il s'exerce par
lui-même sur les reins une
action très sédative. Mais j'ai
à peu près essayé - vous (quoique
il ne s'agit de tout s'essayer

une voix). Je pourrais-je te envoyer des
lignes. Dis-moi ce que tu désires, je
fais si bien. Je pourrais des voisins
cousins, mais de voisins si chers. (C'est
un mot de mot - un principe de la doctrine
pour la biologie humaine) que la que il y
a de la honte c'est 1° la misère 2° l'
absence de biens de fortune) qu'il faut
le constant regret - l'absence de sa

pour en profiter de leur bonjour.

Enfin ne rappelle l'absence au
sujet de l'absence et après mes
respectueux et reconnaissants hommages

Marcel Prost

Malgré les hists pour, de fleurs les fleurs
plaine. Il "gelles" comme dit.

[1908 sonu - 1909 başı]

Değerli Beyefendi,

Bana göstermiş olduğunuz nezaket dolu iyilikten ötürü duyduğum minneti boş sözlerle canınızı sıkmadan anlatacak olan bu çiçekleri lütfen tarafımdan Madam Williams'a iletiniz, en derin ve içten saygılarımı kabul buyurunuz.

MARCEL PROUST

İşçilerin çalışma saatlerini kaydırarak çıkardığım masraflar için size olan borcumun tutarını mutlaka bildirmenizi rica ediyorum.

[1908 sonu - 1909 başı]

Hanımefendi,

Yazamayacak kadar ıstırap içindeyim ama gözümün önüne, sizi temin ederim ki bir demet çiçekten daha kalıcı ve aynı derecede renkli bir manzara getiren mektubunuz için en derin teşekkürlerimi sunarım. Güz güllerinin şerefine geçmişten günümüze yazılmış güzel dizeler peş peşe D'Aubigné'nin "hepsinden zarif" güz gülü (hepsinden zarıftır bir güz gülü), Verlaine'inki: "Ah! Ne zaman yeniden açacak Eylül gülleri", "Azize Gudula'nın çiçeği mor göbekli gül"ün yanında Gérard de Nerval'inki, "asma dalıyla gülün birleştiği"¹ çardak, dahası, ne yazık ki yataktan kalkmayalı görmez olduğum iki şairenin, yakın dostlarım Madam de Noailles ve Madam de Régnier'nin saymakla bitmez "olgun güller"i, bütün yazılı güllerden bir demet yaptım hafızamda. Nihayet sizinkiler onlara eklenmeye layık göründü gözüme, yazınız da onların dizelerine eşlik etmeye layık. Alacakaranlıktaki güllerinizin üstüne Pelléas'tan şu epigrafi koyardım:

*Karanlıklar içinde bir Gül'üm ben.*²

Aceleci ve ıstırap dolu olsa da saygı ve şükranlarımı kabul ediniz lütfen.

MARCEL PROUST

1 Sırasıyla: Agrippa d'Aubigné, *Les Tragiques*, IV; Paul Verlaine, *Sagesse*; Gérard de Nerval, "Artémis", "El Desdichado", *Les Chimères*.

2 Bkz. 25. mektup.

Madame,
je suis bien souffrant
pour écrire mais je
vous remercie profondément.
Or la lettre qui lui a
apporté une vision plus
durable, je ne salue
je me souviens de vous
colère. des uns et les
autres les deux vus

s'écrit de tous les temps à
la gloire des roses d'été
le rose d'automne & plus
q'une autre exquise " de
d'Andigné (une rose d'été
et plus q'une autre exquise),
ou Verlaine: "Ah! quand
refleurissent les roses de
Septembre", de Gerard
de Nerval & etc etc
le "Rose au cœur violet, fleur
de St Germain".

le bien "à la paille" à la son d'allie",
pas compter les mauvaises "roses rouges"
de deux poutres les grandes années que j'
ne les plus les plus de j'ne se les
plus mal de l'année et la de la région,
j'ai aussi de la la même
travail à tous les jours d'été. Or
les lettres n'ont plus de la de s'ajoute

5 des, et même plus de l'année
l'année plus. Or les plus de la l'année
je ne puis me l'année à l'année
"de la la son de la l'année"

Duques accepter l'année, l'
expression l'année et l'année
de la l'année l'année
Maurice Proust

Hanımefendi,

Güzel hatıralarınıza imrendim. Daha gösterişsiz bir mevkideki ama yine de kendine özgü bir şiiire sahip Combourg'u düşündüren şu muhteşem malikâne sahip olduğunuz yegâne yer değil. İnsanın sizin gibi bir hayalgücü oldu mu, sevdiği bütün manzaralar onundur, gönlün dokunulmaz hazinesidir bu. Gelgelelim, ailenize, uzak bir geçmişte kalmış hülyalar sayesinde ancak görebildiğiniz ailenize ait hatıralarınızın olduğu bir malikâne, çok dokunaklı bir şey. Ben Bagnoles'u¹ bilmem ama Normandiya'yı öyle çok severim ki sanırım orası da epey güzel bir yerdir. Hem zaten, bütün hastalar gibi, ben ömrümü çirkinlik içinde geçirmeyi öğrendim, kaderin cilvesi bu ya, o çirkinlikte kendimi genellikle daha iyi hissediyorum. Umarım Bagnoles size iyi gelmiştir, umarım yanınızda Paris'teyken görmediğime üzüldüğüm oğlunuz da vardır. Gürültüyü düşünmeniz çok büyük incelik. Şu ana kadar azaldı, nispeten sessizliğe yaklaştı. Bu ara her sabah 7'den 9'a kadar bir muslukçu geldi; o saati kendisi seçmişti herhalde. Bu konuda benim tercihlerimin onunkilerle örtüştüğünü söyleyemem! Ama çok tahammül edilebilir biriydi, gerçekten *her şey* öyleydi. Samimi sadakat duyularımınla saygılarımı kabul buyurunuz Hanımefendi.

MARCEL PROUST

Umarım Doktor beyden iyi haberler almışsınızdır. Ona selamlarımı iletiniz lütfen.

1 Normandiya'daki kaplıca Bagnoles-de-l'Orne, "ailenize ait hatıralarınızın olduğu bir malikâne" söz konusu. Proust, Madam Williams'ın Le Vésinet'deki ailesine ait evden de söz ediyor.

[1909]

Değerli Beyefendi,

Size ufak (ve epeyce eski tarihli!) “Ressam Portreleri”mi (*Portraits de Peintres*¹⁾) gönderiyorum. Bunlar, resimli *Les Plaisirs et les Jours* kitabımın içinde zaten var sizde (sanıyorum aldınız onu, Ruskin’ler gibi postayla değil ama, elden teslim edilmiş olsa gerek), yalnız ciltli kitapta müziği okuması çok zor, ama bu küçük parçalarda çok daha iyi yazılmış, hayranlık verici yeteneğinden haberdar olduğum Madam Williams bir göz atmak isterse, ıpkıbasımın oldukça silik oluşu yüzünden kitaptaki gibi nahoş bir rahatsızlık çekmeyecek. Bugünkü sisten ötürü öyle nöbetlere tutuluyorum ki şu sözleri karalayacak gücü zar zor bulabildim, müzikal ıpkıbasımlardan daha da okunaksız yazmaktan çekiniyorum. İstiraptan bitik düşmüş ama yine de, akşam biraz istirahat etmeye çabalamadan önce, parçaları yukarıya size çıkarmaya niyetlenmişim (gerçi ancak şu anda, çok gecikerek elime ulaştı parçalar), ne var ki rahatsızlığım, daha ayrıntılı yanıtlamak istediğim, alalı üstünden epeyce zaman geçen güzel mektubunuzdan ötürü size olan teşekkür borcumu dile getirmemi engelledi, ama şu sıra öyle kötü günler geçiriyorum ki epey kötü bir mektup arkadaşı oldum. Yine de bana soracağınız bir şey varsa size titizlikle yanıt vermeye daima hazırım.

En içten duygularımı kabul buyurunuz sevgili Beyefendi.

MARCEL PROUST

1 *Portraits de Peintres* 1896’da Heugel yayınevi tarafından basıldı, 12 Haziran 1896’da Calmann-Lévy tarafından yayımlanan *Les Plaisirs et les Jours*’un içine dahil edildi. [Bkz. “Ressam ve Müzisyen Portreleri”, *Hazlar ve Günler*, Çev. Roza Hakmen, YKY, 2013, s. 83-87; ç.n.]

[1909 yazı]

Hanımefendi,

Ne yazık ki kısa mektubunuz beni Paris'te arayıp Cabourg'da buldu... tam trene binerken! Yoksa, bitmek bilmeyen nöbetlerim bu havada biraz durulduğundan, güzel mektubunuz için gidip size teşekkür etmeye çabalayacaktım. Çabalayacaktım ama epey uzaklardan beni görmeye gelmiş çok değerli dostları bulunduğum yerde kabul etmemin imkânsızlığı tecrübeyle sabit olduğundan, çabamı başarıya ulaştıracağım yolunda bir hayale kapılmıyorum. Gene de denemiş olurdum. Sizin de ıstırap çektiğinizi öğrenmekten üzüntü duydum. Hasta oluşum doğal geliyor bana. Ama Hastalık en azından Gençliğe, Güzelliğe ve Yeteneğe ilişmemeliydi. Siz hiç olmazsa seven bir kalbin desteğine sahipsiniz! Tüm kalbimle umuyorum ki bu sene tam anlamıyla sağlığınıza kavuşacaksınız. Doktor Williams'a selamlarımı iletmenizi rica ediyorum Hanımefendi, siz de en derin saygılarımı kabul buyurunuz lütfen.

MARCEL PROUST

Tam trene binecekken yazdığım bu mektubu mazur görünüz.

[1909?]

Haussmann bulvarı, 102

Beyefendi,

Astım nöbetlerim çok şiddetli olduğunda, biraz sessiz olmanızı rica ederek sıkıntılarımı size bu kadar sık yansıttığıma göre, güzel bir şeyim varsa bunu da sizinle paylaşmayı istememin son derece makul olduğuna inanıyorum. Komşunuz olarak size içtenlikle hediye ettiğim şu dört sülünü aynı duygularla kabul edeceğinizi umuyorum. Yapıtlarımdan birkaçını da göndereceğim izninizle. Ne yazık ki *Le Figaro*'daki¹ yazılarım henüz kitaplaşmadı, belki de en çok onlar ilginizi çekerd. Ama bu arada diğerlerini sunmaktan şeref duyarım. Yarından sonraki gün, Pazartesi saat 19'da emrinize amadeyim. Akşam çıkmak için büyük gayret sarf etmem gerekiyor, bütün gece astım nöbetleri tuttuğundan, sabahleyin tepemde çekiç sesleri olursa bütün gün istirahat mahvoldu demektir, nöbetim hiç geçmez, dışarı çıkmam mümkün olmaz.

En iyi dileklerimi kabul buyurunuz lütfen Beyefendi.

MARCEL PROUST

1 1900'den 1912'ye kadar Proust'un *Le Figaro*'da birçok yazısı yayınlandı. Bu da söz konusu mektubun tarihinin saptanmasını hassas hale getiriyor. Mektup ya 1909 tarihli, yani *Pastiches*'in yayınlanmasından sonraya ait olabilir, ya da 1912 tarihli yani *Du côté de chez Swann*'dan parçaların yayınlanmasından sonraya ait olabilir.

[17 Aralık 1909]

Cuma

Marcel Proust, Madam Williams'tan, kendisine yazma lütfunda bulunarak şeref verdiği güzel sanatçı mektubundan ötürü hayranlık ve hürmet dolu şükranlarını kabul buyurmasını rica eder. Yarın yani Cumartesi günü, akşam bir aralık dışarı çıkacağından, fazla gürültüye maruz kalmamak için, Madam Williams Doktor beyin huzurunda bu isteğine tercüman olursa çok minnettar olacaktır. Arkadaşı Mösyö Hahn Promethée'yi¹ yönetmeye gittiği Aix la Chapelle'den döner dönmez, Marcel Proust Doktor beye nazik övgülerini sunmakta gecikmeyecektir.

1 "Prométhée triomphant": Paul Reboux'nun metni üstüne tek ses için yazılmış koral. 17 Aralık 1909 Cuma günü Schwickerath'ın yönetimindeki konserde icra edildi. Reynaldo Hahn ve birkaç Fransız arkadaşı konsere ve konser sonrası düzenlenen ziyafete katıldı.

Mon Ami

Margot Frost
pie Madame Williams
de vouloir bien accepter ses
respectueux remerciements
sous le charme, pour la
belle lettre et l'avis que
elle a eu la grâce et lui
a fait l'honneur de lui
écrire. Il lui en va bien

Il connaît aut d'être son
interprète après du Docteur.
pour ne pas avoir trop de,
faut demain Samedi,
devait sortir en liberté,
le Voir. Il ne me que
per de que son ami M.
Hahn tra deven d'
Aup. l'Chapelle ou il n
elle conduit Bonasthée de
lui commença à gracieuse
louange

[1911?]

Hanımfendi,

Size hâlâ teşekkür etmemiş olduğum için son derece mahcubum. Hakikat şu ki (sizden bir ricada bulunuyormuşum havası taşıyabilecek) mektuplarımı daima vakit çok geç olana dek erteliyorum ve sonuçta da boşboğazlıktan kurtulmuş oluyorlar. Sainte Chapelle'de ne kadar az çalışıldığını düşününce (sanıyorum bu kıyaslamanın pohpohlamaktan başka bir özelliği yok hiç) bu mektup Annecy'ye vardığında Haussmann bulvarındaki güzelleştirme işlerinin bitmiş olacağı umulabilir.

Hakikat şu ki, diyordum, Pelléas'ın¹ dediği gibi "Hakikat", size hitaben yazılmış ve bana bir parçasını iletme nezaketi gösterdiğiniz mektupta değil (mektup elimin altında değil şimdi ama size iade edeceğim). Daha ziyade Ajans Wollff'tan gelen bir telgraf bu. Zaten kendi kendime değerlendiremeyecek durumdayım. Madam Terre'e² kin beslemiyorum (Roi Soleil ve Madam Mère³ deniyor ya). Asla dilere değil ama ölümlere sessizliği müjdeleyen o Kibele'nin şerefine, pek çok dize uyarladım onun için, ilki de şu ünlü sone.

*Heyhat, bir dertten mustaribim, adı –herkes bilir– Terre.
Derdimin dermanı yok, o yüzden sus dedim kendime, yeter,
Yakındığım kadın asla bilmedi herhangi bir şey.
Onun alt katında, hiç fark edilmedim herhalde
Ayaklarının dibinde istirahatte, oysa yapayalnızım
Dünyadaki müddetimi doldurana dek
Sessizlik isteyerek ve karşılık görmeyerek*

-
- 1 Maurice Maeterlinck ve Claude Debussy'nin yapıtı *Pelléas et Mélisande*'da Golaud "Ama hakikat, her gün bilinmez o" der.
 - 2 Anlaşıldığı kadarıyla Madam Terre, yazara ıstırap çektiren tadilat çalışmalarına denetçilik ediyordu (bkz. 23. ve 24. mektuplar)
 - 3 Roi Soleil: Güneş Kral. Madam Mère: Napoléon'un annesi. (ç.n.)

*Tanrı ne tatlılık vermiş ona ne de şefkat
Ama o karar vermiş bana dinletmeye
Dört bir taraftan gelen şu çekiç gürültüsünü.
Yüce Merhamete her gün ihanet ederek
Kendiyle dopdolu şu dizeleri okurken
“Kim bu kadın acaba?”, anlamayacak asla.”⁴*

Hem kim bilir? gürültünün aralıksız olsaydı katlanılabilir olacağını düşündüm hep. Geceleri Haussmann bulvarında tamirat, gündüz sizin dairenizde tadilat, perde arasında da 98a’daki dükkânda yıkım yapıldığından, bu ahenkli ekip dağıldığında muhtemelen sessizlik kulağımda öyle anormal bir şekilde çınlayacak ki ortadan kaybolan elektrikçilerin, çıkıp giden döşemecinin ardından ağlayacağım, Ninnimi özleyeceğim. En derin saygılarımı kabul buyrunuz Hanımefendi.

MARCEL PROUST

4 Félix Arvers’in 1833’te “Mes heures perdues” adlı derlemesinde yayınlanan sonenin pastışı.

[1914 yazı]

“Çiçekler sonradan gelecek...”

Hanımefendi,

Nouvelle Revue Française, 2 sayısında, Haziran ve Temmuzda, kitabımdan seçme parçalar yayınladı. Size 3 dergi gönderiyorsam (2'si Temmuz sayısı), ne yazık ki o dönemde çıkması gereken ama “aspera fata”nın¹ engellediği ikinci cildin provalarına yapıştırılmak üzere parça parça edilmiş nüshalar bulabildiğimdendir. Her iki sayıdan kesilen parçalar birbirinin aynı değildir. Siz iki sayıdan bir bütün çıkartırsınız. Ve de ne yazık ki daha sonra sizden onları geri istemek zorundayım. Ama elbette yapıtın tamamı ciltli olarak elinizde bulunacak! Size tamamını göndereceğim!² —Her bölüme sonraki bölümün kazandırdığı gerçek anlam hakkında size söylediklerime ilişkin bir örneği Haziran sayısında bulabilirsiniz. —*Swann*'da, *Swann*'ın karısını hep, kadının âşığı sanılan Mösyö de Charlus'e emanet etmesine hayret edilebilirdi, daha doğrusu yazarın, bunca berbat vodvil yazarının ardından, kocaların (ya da âşıkların) körlüğünü yeniden yayımlama zahmetine girmiş oluşuna hayret edilebilirdi. Oysa Haziran sayısında göreceksiniz ki, çünkü Mösyö Charlus'un kusurunun ilk belirtisi orada ortaya çıkıyor, *Swann*'ın karısını Mösyö Charlus'e emanet edebilme nedeni bambaşkaymış! Ama çok sıradan olmayı kabullenmeyi tercih ederek, ben bunu birinci ciltte duyurmak istememiştim, roman kişisiyle tıpkı insanların yavaş yavaş keşfedildiği gerçek hayattaki

1 “Zalim kaderler””. Vergilius'un Augustus'un yeğeni Marcellus'a hitaben yazdığı dizeler, *Aeneis*, VI, 88.

2 Proust o sırada tamamı üç cilt olacak bir yapıt tasarlıyordu; ikinci cilt, daha kısa birer metin olan günümüzdeki *Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde* ile *Guermites Tarafı'nı* biraraya getirecekti: Bu cildin Grasset tarafından basılan nüshaları Fransız Ulusal Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir.

gibi tanışılсын diye. Hem üçüncü ciltten itibaren Swann'ın yine de yanıldığı görülecek; Mösyö Charlus'ün sadece bir tek kadınla ilişkisi olmuş, o da Odette³ imiş. — Sizin hasta ve eve kapanmış olduğunuzu düşünmek bana acı veriyor, nefrit ve nevritin güzel bir yaşam sürmenizi hiçbir surette engellemeyecek kötü birer hatıra olarak kalmasını öyle çok istiyorum ki. Ama sizin arkadaşlığınızın başkalarınınkinden iyi olduğuna inanıyorum, bu da yalnızlığın tadını çıkarmak için (tümüyle kişisel) bir neden size. Derin saygılarımı kabul ediniz lütfen Hanımefendi.

MARCEL PROUST

3 Bu önemli ifşa, yapıtın son halinde yer almamıştır.

[Ekim 1914?]

Hanımefendi,

Sizden bir mektup almak benim için her zaman çok büyük bir zevk. Sevdiklerimiz için tir tir titrediğimiz şu korkunç anlarda, son mektubunuz bana özellikle çok iyi geldi. Tanıdıklarımızı kastetmiyorum sadece. Yine de fazla bencillğe kaçmadan kişisel endişeler beslemeye izin var; ateş hattında ameliyat yapan, hastanesi bombalanan, ameliyat masasına kadar düşmüş top mermileri yüzünden yaralıları mahzenlere indirmek zorunda kalan kardeşimin kaderi, beni çok yakından ilgilendiriyor. Neyse ki şu âna kadar sağ salım, hatta ordudan kahramanlık nişanı bile aldı.¹ Umarım siz de sizin-kilerden iyi haberler almışsınızdır. Bana gelince, yakında reform karşıtı kuruldan geçeceğim, kabul edilecek miyim edilmeyecek miyim bilmem. Geçen yaz sizden haber almak için mektup yazmak istemiştim. Ama Savaştan epeyce önce bile kaygılardan bitik düşmüştüm. Önce neredeyse tamamen iflas ettim, bana son derece üzücü geldi bu durum. Ama kısa süre sonra zavallı sekreterim uçaktan denize düşerek öldü.² Ve yaşadığım, hâlâ da yaşamakta olduğum sonsuz keder, manevi ıstırapın yanında minicik kalan maddi sıkıntılarımı düşünmemi engelledi. Belki simaen tanıyor sunuzdur onu çünkü karısıyla birlikte benim yanımda oturuyordu. Ama bilemeyeceğiniz tarafı, sahip olduğu seçkin zekâsıydı, son derece de doğal bir zekâydı bu çünkü hiç eğitim görmemişti, basit bir tamirciydi. “Allah hikmeti dilediğine verir”³ sözünün derinliğini hiç bu kadar iyi anlamamıştım. Mektubunuzda Clary’dan⁴ söz ettiğiniz bölü-

1 30 Eylül 1914 (Madam Nathalie Mauriac-Dyer’in nezaket göstererek verdiği bilgi; M. Proust, *Correspondance*, cilt XIII, s. 305).

2 Alfred Agostinelli 30 Mayıs 1914’te öldü.

3 Bu deyişin Fransızca’sı (“L’Esprit souffle où il veut”) Yuhanna İncili 3:8’den, Türkçesi ise Bakara 269’dan alınmadır. (ç.n.)

4 Joachim Clary (1875-1918), ikinci kont, enıperyal prensin yaverinin oğlu, Proust, Lucien Daudet ve Montesquiou’nun arkadaşı, *Kayıp Zamanın İzinde*’nin geleneksel Japon sanatına özgü kısımlarının muhtemel esin kaynağı; ayrıca, *Yakalanan*

me çok memnun oldum, acıyla karışık bir memnuniyet bu, çünkü onun hâlâ rahatsız olduğunu söylüyorsunuz. Gerçekten ender rastlanır türden birisi o, çok derin bir sevgi duyuyorum ona; ama galiba bana inanmıyor çünkü onun zannettiğinden daha nazik durumlar benim açımdan işin içine girdiğinden, sevgimi hiç göstermedim. Ama dostluğu bana onunki kadar tatlı gelen kimse yok. Hiç görmüyorum kendisini ama sürekli düşünüyorum. Kitabım eline geçti mi bilmem, çıktığında göndermişim (bana yazmadığı için serzenişte bulunmuyorum, rahatsız ve tümüyle mazur o). Ama adres doğru muydu bilmiyorum. Üstelik hafızam ilaçlardan öyle yorgun ki kitap bana geri mi geldi yoksa zihnimin bir oyunu mu bu, belirleyemiyorum. Her halükârda emin olduğum tek şey kitabı göndermiş olduğum. Sıklıkla, bayağı bencilce bir amaçla yazmak geliyor içimden. Sağlığından söz etmek (sözcük eksik). Belki de onu çabucak sağlığına kavuşturabilecek [...] bir sağlık bilgisini ıskalamak[*tan*] korkuyorum. Hep romatizma ağrılarının pençesinde hayatını zehir eden [...] ⁵ kimseler tanıdım, ta ki günün birinde, şaşırtıcı derecede basit reçeteleri harfiyen uygulayarak ağrılarından kurtuldular ve kaybettikleri zamana pişman oldular. Merak ediyorum, tedavi olmadan önce Clary bir kez olsun büyük bir “teşhis mütehassısı”na göründü mü acaba? Örneğin Doktor Faisans’a. ⁶ Clary’nin çok içine kapanık, çok çekingen olduğunu biliyorum, o yüzden bunlardan söz etmedim. Ama madem ki sağlığından söz ediyorsunuz, sağlık durumu hakkında çok endişelendiğimi ona söylerseniz beni çok memnun edersiniz. Umarım sizin sağlığınız da yerindedir Hanımefendi. Doktor bir gün Cabourg’da kartını bırakma inceliğini gösterdi. O günden beri ~~Deauville’e~~ Trouville’e gidip kendisini bulmak istediğimi ona söylemenizi istirham etsem sizden? Ama saat 6’dan sonra otomobiller trafiğe çıkamıyordu. Ben de yeterince erken yola çıkmayı beceremedim. Bir gün becerdim, ama o gün de araba bulmak mümkün olmadı. Günbegün erteleyip durduğum gidip onu görme projem olmasaydı, yazardım ona bütün [*mektubun sonu eksik*].

Zaman’da kör olan Baron de Charlus karakterinin modeli. 1912’de Arthème Fayard yayınevinden çıkan *L’Île du soleil couchant* adlı yapıtın yazarı Marcel Proust, Kasım 1912 tarihli mektuplarından birinde, Japonya hakkındaki bu romandan söz eder.

5 Mektup kısmen yırtık olduğu için bazı pasajlar eksiktir.

6 Proust’un mektuplarında sıklıkla adı geçen Doktor Léon Faisans (1851-1922), solunum yolu hastalıkları uzmanıydı ve Beaujon hastanesinde hekimdi.

[1914?]

Hanımfendi,

Salı günü yani yarın gürültü konusunda (erkenden) sizin ve Doktor beyin hüsnüniyetinize güvenebilir miyim izninizle? Bugün beterin de beteri sağlık koşullarında çıkmam gerekti, ertesi gün için çok kaygılanıyorum. — Eğer birkaç vakte kadar daha iyi olursam sizinle Clary hakkında sohbet etmekten mutluluk duyacağım. Onun çok sevgili dostlarından öğrendiğim bir şeyi söyleyeyim ama sizde sır olarak kalsın çünkü çok nazik bir konu ama beni çok mutlu eden bir konu çünkü belki de onun için büyük bir teselli olduğunu sanıyorum: son derece dinsel bir yaşam uyanışı, derin ve *güçlü bir iman*.

Saygılarımla

MARCEL PROUST

Clary konusuna gelince, en azından şimdilik bundan söz etmemenizi rica ederim.

[1914 sonbaharı]

Çarşambayı Perşembeye bağlayan gece

Hanımefendi,

Lütfedip cömertlik gösterdiğiniz için —ya da yansımaların oyunu bu— kendi mektuplarınızın kalitesinden benimkilere de katıyorsunuz. Sizinkiler enfes, kalbiyle, ruhuyla, üslubuyla, “yeteneğiyle” enfes. — Swann’ın devamı mı (yanlış anlamadıysam)? yoksa Swann mı? Devamıysa, sadece 2. cildin *Nouvelle Revue Française*’de çıkan ve doğrusu epeyce uzun seçme parçaları var.¹ Savaş çıktı, 2. ve 3. cilt basılamadı doğal olarak. Kitapları bana gönderdiklerine göre, yazmaya, yayınlamaya devam eden dostlarım var. Kuşkusuz onların yayıncısı benimki gibi silah altına alınmamış, düşünceleri de, şu sıra düzeltmem gerekenlerden başka “provalar” a yönelen düşüncelerim gibi seferber olmamış. Dolayısıyla Swann’ın devamını soruyorsanız, *Nouvelle Revue Française*’de çıkan parçalar var sadece elimde. Derginin iki sayısında yer almıştı. Bendedir onlar. Ama nerede? Arayacağım. Bugün bulamazsam, *Nouvelle Revue Française*’in Paris’te silah altına alınan (bildiğim kadarıyla) yegâne yöneticisi Gide’e yazarım. Böyle bir hanım okurum olduğu için bu fırsatı kaçıramayacak kadar mutluyum. Ama bu bütünden ayrılmış sayfalar size 2. cilt konusunda bir fikir verecek mi acaba? Üstelik 2. cildin kendisi de pek fazla bir şey anlatmıyor; geri kalana ışık tutan ve planlarını aydınlatan asıl 3. cilt. Yalnız, yayıncıların bir seferde sadece tek cilt yayınlamak istediği bir dönemde 3 ciltlik yapıtlar kaleme alınınca anlaşılmanmayı kabullenmek gerekiyor, çünkü anahtar destesi kapalı kapılarla aynı binada değil. —. Okunmamak gibi daha beter bir duruma da boyun eğmek gerektiği bir gerçek. En azından ben, bu sayfalara güzel ve berrak bakışların konduğunu bilmenin sevincini tadacağım.

1 Haziran ve Temmuz 1914, derginin sırasıyla 48. ve 52. sayfası, *Çiçek Açmış Genç Kızların Golgesinde* ve *Guermantes Tarafı*’ndan parçalar içeriyordu. *Nouvelle Revue Française* yazmayı tercih ederek Proust’un değişken imlasını düzenledik.

Bu kitap üstüne yazılmış, komşunuzdan ve hatta odasından söz ettiği için sizi belki de eğlendirecek olan zeki ve fazlasıyla anlayışlı makaleleri (Lucien Daudet, M. Rostand, J. Blanche vs²) o sıralarda okudunuz mu bilmem. “Cephe”deki dostlarınızdan biri tarafından okunduğumu söylediğiniz için teşekkür ederim. Hiçbir şey bundan daha fazla gururlandıramaz beni. En derin saygı ve minnet duyularımı kabul buyrunuz Hanımefendi.

MARCEL PROUST

2 Şair Maurice Rostand ve ressam Jacques-Émile Blanche'in yakın dostları, tıpkı Proust gibi, Lucien Daudet idi. Her biri *Swann'ların Tarafı* için övgü dolu birer makale kaleme almıştı.

Mitch & herbert -
Lundi

Madame

Par une grâce de générosité
ou un jeu de réflexion - vos
prêts à mes lettres un peu des
qualités qu'ont les vôtres. Les
vôtres sont délicieuses, délicieuses
de cœur, d'esprit, de style,
de "talent". - La suite de
Swann (si j'ai bien compris)?

ou bien Latham ! Si c'est la suite,
il n'y a que les Extraits, fort longs
il est vrai, du 2e volume, pour
dans la 2e Revue flamande. La
guerre est arrivée, le 2e et le
3e volume n'ont pu paraître,
naturellement. J'ai des amis
qui continuent à faire des
livres, et à en publier, jusqu'
ils ne les envoient. Les journaux
en cédant n'ont pas mobilisé

Comme le mien, la pensée n'est
pas mobilisée comme la mienne qui
a fait "l'effort" au moment où
tourner vers d'autres que celles qu'il
me faudrait corriger. Or, si c'est
la seule et seule j'ai vu que les Extrait
de la H. R. F. Cela paraît être le cas
de Pierre. Je dois le voir, mais où ?
Je vais le chercher. Si je le rencontre

Je rajoute ici, j'ai vu = G. de, le
directeur de la H. R. F. qui doit habiter à
Paris même (à côté de la rue). Le
travail insensé d'arriver une telle lecture pour
longue à la occasion. Mais les pages d'écrits
pour donner-elles une idée de 2e volume ?
Et le 2e volume lui-même ne signifie pas grand
chose ; c'est le 3e qui propose la lecture et
c'est là les plans de l'œuvre. L'œuvre même
a fait les ouvrages en 3 volumes à un prix de 100 francs.

les c'éditeurs ne valent à publier
q'un à la fois, il faut se résigner à
ne pas être compris, puisque le tourna
or clef n'est pas des le même
temps de l'édifiant que les
ports clos. —. Il est vrai q'il
faut se résigner à q. q chose de
pire q'il se ne pas être lu.
De moins j'ai la joie de savoir
que se doit posséder les pays les
sans regards lucides.
Le ne s'en pas à les yeux, à l'

époque d'illigents et
trop indulgents articles sur
la ligne qui les amuse et
fait l'effet parce qu'ils faiblissent
la force de toute position et admettent
à se charger (Lac de Jol,
H. Norton, J. Blanche etc.).

Les nouvelles de l'année dit
que jadis la force de la vie
de "Fort". Que la force se
indulge plus. Vainement

Made me speech for my
command

Maclure

[1914 sonu?]

Çarşamba

Hanımefendi,

Umarım mektubunuzu okumaktan aldığım hazzın aynısını kitabım da size vermiştir. Kitapta Aşk üstüne bazı acılı bölümler¹, bir de cemiyet hayatından bazı sahneler isabetlidir belki. Ama tasvirler beni pek tatmin etmedi. — Bana sözünü ettiğiniz hiçbir ülkeyi tanımıyorum. Ama öyle çok hayalini kurdum ki. Siz de, resim gibi ve güneşli sözlerinizle, kapalı odama renk ve ışık getirdiniz. Sağlığınızın iyiye gittiğini söylüyorsunuz ve yaşamınızın güzelleştiğini. Bundan büyük sevinç duydum. Kendim için aynısını söyleyemeyeceğim. Yalnızlığım daha da derinleşti, güneş hakkında tek bildiğim de mektubunuzun bana anlattığı kadarı. Kutsanmış bir haberci oldu bu mektup, atasözünün tersine², o tek kırlangıç koca bir bahar yaşattı bana. Müsaade edin de tüm kalbimle teşekkür edeyim size Hanımefendi, Doktor beye selamlarımı iletiniz lütfen, en derin saygılarımı ayaklarınıza seriyorum.

MARCEL PROUST

- 1 Proust burada Swann'ın Odette'e duyduğu aşka, Verdurin'lerde ve Madam de Saint-Euverte'in evinde geçen akşamlara göndermede bulunuyor.
- 2 "Bir kırlangıçla bahar gelmez." Aristoteles'in bir kitabından Aisopos'un bir fablına aktarılmış bu deyiş bütün Avrupa'da atasözü haline gelmiştir. (ç.n.)

[1914 Noeli]

Hanımefendi,

Size yarın iade edilecek olan, heyecan verici olağanüstü resimlerin —“yeryüzünde [Tanrı’nın] razı olduğu adamlara selâmet”¹ getirmeyen şu trajik Noeli yüceltmek için— bugün de bende kalmasına müsaade eder misiniz?² Gerçekten o mucizevi bakış açınızla, insanı hayrete düşüren yaratıcı zekânızla, *Sylvestre Bonnard*’daki Kontes Trépof hakkında³ geçen gün söylediklerimizi mümkün olanın ötesine taşıyarak devam ettirmişsiniz. Çünkü doğrusu kütük şeklindeki bir Noel pastası olarak bana geldi eşsiz *Vie des Saints* [Azizlerin Hayat Hikâyeleri], müthiş *Légende dorée* [Altın Menkıbe] daha doğrusu *Kızıl Menkıbe* (çünkü Doktor Williams’ın bir hemşerisi⁴ geçen gün bana Reims’in, ulu çan kulesi için ne yazık, en olağanüstü kızıla döndüğünü söyledi) Reims İncili artık Amiens İncili gibi eldeğmemiş değil, Reims’in taşları kehaneti gerçekleştirdi: “Taşlar adalet için bağırarak.” Belki de zaten insanlık için —öncelikle de, Bamberg yüzünden en gözde katedrali Reims olan Almanya için— Louvain’dekinden bin kat ölümcül olan Reims felaketi, o kadar da soğukkanlılıkla tasarlanmış bir cinayet değildir. Savaşsavaştır, bizler de sadece taşların uygarlığına ağlamıyoruz. Ama gülümsemesi Da Vinci’nin tebessümünü müjdeleyen, Yunan’ın en güzel çağının ruhunu hayrete düşürecek kumaşlara bürünmüş Reims katedrali benzersizdi. Ne daha keskin biçimde kutsal kitaba özgü nitelikler

1 Luka İncili, 2:14. (ç.n)

2 A. Demar-Latour: *Ce qu’ils ont détruit. La cathédrale de Reims bombardée et incendiée en septembre 1914*, Paris, Éd. pratiques et documentaires (64 sayfa).

3 A. France’ın *Le Crime de Sylvestre Bonnard* adlı yapıtında (1881), Presses Trépof (kontes değil) Sylvestre Bonnard’a, Bonnard’ın çok istediği *Altın Menkıbe*’nin elyazmasını bir Noel kütüğü içinde armağan eder. Proust Madam Scheikévitch’e yazdığı Mayıs 1913 tarihli mektupta da aynı pasajı aktarmıştır (*Correspondance*, cilt XII, s. 173).

4 Bu kişi Fransız-Amerikan ticaret odası başkanı ve Proust’un arkadaşı Walter Berry olabilir.

taşıyan Amiens, ne daha azizlere yaraşır biçimde manevi özellikteki Chartres böyleydi. Ve hiç kuşkusuz çok iyi biliyorum ki gözlerini kaldırıp bir kez bile Notre-Dame'a bakmamış olan ve Paris'in en güzel kilisesinin bizim semtteki çirkin Saint Augustin'imiz olduğuna safça inanan birçok kişi Reims'in yasını tutuyor. Ama, Venedik'in taşlarına olduğu kadar dindar bir hayranlıkla Reims'in taşlarına da, sağlığım elverdiğince, hac yolculukları yapan ben, şimdiden yarı yarıya yanmış haldeki kubbelerin, tehlikeyi umursamaksızın, taşlar ormanındaki stilize ve sık yapraklı muhteşem meyveleri toplamaya devam eden o meleklerin üstüne yıkılacağı gün insanoğlunun nihayete erecek alçalışından söz etmeye hakkım olduğuna inanıyorum. Çok hasta olan, bana bu akşam hizmet vermeyi reddeden gözlerim hiç bitmeyecek bir gevezeliği burada kesiyor, zira galiba Aziz Bernard'ın kiliselerin beyaz cübbesi dediği şeyi (sanırım sözün sahibi konusunda yanılıyorum⁵) bütün Fransa üstünde paramparça görünce insan lafı kısa tutamıyor. Yarın size Kutsal Resimleri, yaralı ölümsüzleri geri göndereceğim, bugün düşüncelerinize saygı ve minnetle teşekkür ederim.

MARCEL PROUST

5 Bu söz gerçekten de XI. yüzyıl keşişi Raoul Glaber'e aittir.

[Mart 1915]

Hanımefendi,

Dün en derin kederler içindeydim. Savaşta öldürülen bunca ak-raba ve arkadaşın ardından, Mösyö Hahn'dan (Hahn, Argonne'da¹ ve sağlığı yerinde) sonra belki de en değerlisi, ender bulunur türden ve harika bir kimse olan Bertrand de Fénélon öldürüldü.² Tanrı benim acımı daha da artırmaz sanıyordum ki sizin acınızı haber aldım. Sizi tanımaksızın, görünmez ama mevcut olduğunuzu hissettığım duvarın öte tarafından, üzüntülerinize ya da sevinçlerinize yakınlık duymayı öyle âdet edindim ki kardeşiniz beyefendinin ölüm haberi beni kahretti.³ Sizi daima çok düşünüyorum, kederli olduğunuza göre daha da çok düşüneneğim. Ne yazık ki hissettiğim bu yakınlığın pek hafif kaldığını biliyorum. İstirap çektiğimizde, sevdiğimiz kişiyi tanımış ve onu bize hatırlatabilecek olanların sözleri dokunur yalnız içimize. Çoktan epeyce gerilere dayanan ve neredeyse hiç dinmeyen bir keder deneyimim var benim. Rica etsem Doktor beye selamlarımı iletir misiniz, ayrıca (hiç görmediğim!) ve görünüşe bakılırsa oda hizmetçime kibarca beni soran oğlunuza da teşekkürlerimi sunarım. Bir oyuncak ya da hoşuna gidebilecek bir kitap bilseydim, ona göndermekten nasıl da memnun olurudum. Ama sizin bana yol göstermeniz gerek. Umarım oğlunuzun ve Doktor beyin şefkati, ağır üzüntünüzü taşımanıza yardım edecektir. En derin saygılarımı kabul buyrunuz Hanımefendi.

MARCEL PROUST

Şu ara akşamları beni görmeye gelen Lucien Daudet, J. Clary'den çok iyi haberler getirdi.

1 Reynaldo Hahn Nisan 1915'te Argonne bölgesindeki Vauquois'da idi.

2 Bertrand de Fénélon (1878-1914) 17 Aralık 1914'te Mametz'te öldü.

3 Madam Williams'ın kardeşi, 3. ağır süvari alayından teğmen Alphonse Emile Georges Marcel Pallu (1882-1915) taşrada yakalandığı bir hastalık neticesinde 13 Şubat 1915'te Nantes'ta Fransa için hayatını kaybetti.

[Nisan 1915]

Hanımefendi,

Sizin için bu çiçekleri sipariş etmiştim ama umulanın aksine kendimi son derece kötü hissettiğim ve sizden yarın yani Cumartesi günü için sessizlik rica edeceğim bir günde gelmelerine çok üzuldüm. Bu ricanın çiçeklerle hiçbir ilgisi olmadığından, yoksa o çıkar gütmeyen saygı kokusunu kaybettirip onları çirkin dikenlerle kaplayacağından, en iyisi sizden sessizlik talep etmeyeyim. Siz de benim gibi Paris'te kalırsanız ve eğer bir akşam fazla ıstırap çekiyorsam, Doktor bey ve oğlunuz sanırım buradan ayrıldığına göre, siz de kendinizi belki biraz yalnız hissederseniz, önümüzdeki haftalardan birinde size eşlik etmek için yukarı çıkmak isterim. Ama her gerçekleştirme öyle çok engele çarpar ki. Akşam üç defa hem de ne zahmetle Clary'yi görmeye gitmek için ağır işleyen arabalara bindim. Madam Rehbinder¹ ziyaretimi önceden haber vermemi söylemişti. İlk seferinde Madam de la Beraudière² ile birlikte Colisée sokağına gittim, artık orada oturmadığı, Gali Colisée lée sokağı 32 numaraya taşındığı söylendi bize. Galilée sokağı 32 numarada kapıcı kalkıp bize... Clary'yi tanımadığını söyledi. Madam Rehbinder hatayı düzeltti ve Clary'nin 33 numarada oturduğunu söyledi. Bir başka akşam yeniden çıkıp 33 numarada müthiş bir konağın kapısını çaldım, Clary'siz bir yerdi. Nihayet üçüncü denemede doğru yere, 37 numaraya gittim. Ama bu sefer de katı şaşırmışım, asansör en yukarıya kadar çıktı ve her gün Doktor beyin benim kapımı çalan hastalarının yaptığıının tam

1 Kontes Wladimir Rehbinder (genç kızlık adıyla Jacqueline Contéré de Monbrison) (1871-1925) moda yazıları yazıyordu. Kont Jacques de Pourtalès'ten (1858-1919) boşandı.

2 Madam de la Beraudière Kont Greffulhe'nün metresiydi. Proust onu "her bakımdan sevimli, son derece keskin zekâlı ve açıksözlü" bulur (*Correspondance*, cilt XIV, s. 165, 1915). Céleste Albaret'ye göre, Madam de la Beraudière "M. Proust'un ayaklarına kapanıyordu; ilgisini çekmek için ne yapacağını bilemiyordu" (C. Albaret, s. 194)

tersini yaptırdı bana. Yeniden indiğimde hissettim [ki bağlacı eksik] kapıcı, Clary'nin yattığına yeminler ederek tekrar yukarı çıkmama müsaade etmeyecekti.³

En derin saygı ve sadakat duygularıyla

MARCEL PROUST

3 *Correspondance*'a bakılırsa, Proust Clary'yi en sonunda 15 Ekim 1915'te görmüş olmalıdır

[1915 yazı]

Hanımefendi,

Umarım fazlasıyla patavatsız olduğumu düşünmezsiniz. Bugünlerde çok gürültüye maruz kaldım, sağlığım pek iyi olmadığından daha duyarlıyım sese. Doktor beyin yarından sonra Paris'ten ayrılacağını öğrendim ve bunun, sandıkların “çivilenme” günü olan yarın için ne anlama geldiğini tahmin ediyorum. Sandıkları ya bu akşam çivilemek ya da yarın akşamüstü 4 ya da 5'ten sonra çivilemek mümkün olabilir mi (eğer geçirdiğim nöbet daha erken biterse, elimi çabuk tutup size haber ulaştırırım)?

Yahut sandıkları sabahleyin çivilemek kaçınılmazsa, dairenizin odamın üstüne denk gelen kısmında değil de mutfağımın üstündeki bölümünde yapar mısınız? Odamın üstü derken bitişik odaların üstünü de kastediyorum, hatta 4. kattakileri de¹ çünkü indirilen darbeler gibi aralıklı, “çağırın” bir gürültü hafifçe zayıfladığı yerlerde bile işitiliyor. İtiraf ediyorum ki size böyle şeylerden söz etmek bayağı canımı sıkıyor, anlatamayacağım kadar mahcubum. Bugün bunu söyleme mazeretim her şeyden önce belki de bütün yıl söylememiş oluşumdandır; dahası, savaş bakanlığından peş peşe öyle hızlı ve öyle çelişkili genelgeler yayınlanıyor ki görünüşe bakılırsa şimdiye kadar üç defa düzenlenmiş olan askerlik durumum yeniden gündeme getirildi. On gündür yapılacağı bildirilmiş ama hâlâ gerçekleşmemiş olan Binbaşı'nın² ziyaretini bekliyorum, bu da “kulak kırıste” yaşamak için çok fazla neden veriyor bana, onu rahatsız edebilecek buğularımı yapmama engel oluyor (çünkü hangi gün, saat kaçta geleceğini bilmiyorum) ve beni rahatsızlıklar karşısında daha da âciz bırakıyor. Yolculuğunuzdan sonra meydana gelen bu durum, aklımda son derece tatlı bir izlenim bırakan ziyareti

1 Dişçinin muayenehanesi 3. katta. Proust'un dairesinin üstündeydi. Dişçinin dairesi 4. kattaydı (yani asma katın üstünde 3. kattaydı).

2 Burada askerî tabip söz konusudur (bkz. 20. mektup).

yinelemekten mahrum etti beni. Oğlunuz da artık yok, buna da üzüldüğüm çünkü ben “yukarı çıkamazsam” en azından o “aşağı inerdi” belki, hem ona karşı sayısız borçlarım, tutulmamış sözlerim var. Hôtel d’Albe’de³ Clary’yi gördünüz mü bilmem. Ziyaretine gidemedim henüz, öyle bir anın heyecanından hem çok korkuyorum hem de bunu arzuluyorum.

Derin saygılarımı kabul buyurunuz Hanımefendi.

MARCEL PROUST

Zahmete girip bana yanıt yazmayınız!

3 1914 tarihli Baedeker seyahat rehberine göre Hôtel d’Albe, “Champs-Élysées’de, Alma caddesi 55 numarada ve Champs-Élysées caddesi 101 numarada yer alan birinci sınıf otel” Alma caddesi, günümüzdeki George-V caddesidir.

[10 Ağustos 1915'e doğru]

Hanımefendi,

Mademki bana sorma nezaketinde bulundunuz, size çok dürüstçe maruzatımı ifade etmeme izin veriyorsunuzdur. Dün 7 buçuğa doğru, bugün de 8'e 8-çeyreğe doğru biraz canım sıkıldı, nedenini anlayacaksınız. Dün (en sonunda) askerliğimi birkaç ay erteleyen Binbaşı'nın ziyareti gerçekleşince,¹ biraz gündüzleri yaşayabilmek için saatlerimi değiştirmeye söz vermiştim kendi kendime. Başlangıç olarak da, günlerdir uyumadığımdan, bir nöbeti yatıştırmak için dört saat uyku tahsis ettim kendime. Ve sabah saat 10'da kalkmam gerekiyordu. Ama saat 8'de üstümdeki parkeye inen hafif darbeler öyle belirgindi ki veronal hiç işe yaramadı, uyandım, ama nöbetimi yatıştıramayacak kadar erken kalkmışım.

[uyandım'ın altına şu cümle eklenmiş:] Gürültü daha önce başlamıştı, ben uyuyordum, en kuvvetlisi saat 8 çeyrekteydi.

Saatlerimi değiştirmek şeklindeki güzel projemden vazgeçmek zorunda kaldım (belki yeniden ele alırım ama irademe değil sağlığıma bağlı), tekrar (nöbetim iyice azdığından) ilaç üstüne ilaç almaya başladım, fazla ilaç her şeyi daha beter etti. —. Sanki sormuşsunuz gibi anlatıyorum size bunları çünkü anladığınızı biliyorum, kendimde reform yapmanın pişmanlığı ne uzun zaman bekleyecek, küçücük gürültüler engelledi onu (reform başarılı olsaydı birkaç günde o gürültülere kayıtsız hale getirirdi beni kuşkusuz). Rahatsız olduğum şey, parkeye vurulmuyorsa eğer, kuvvetli bile olsa kesintisiz gürültü değil asla, (koridorun köşesinden ziyade odada daha nadiren vurulma sesi oluyor). Ve parkede sürüklenen, parkeye düşen, parkede koşan her şey. —. Dört gündür Güllerinize bit-

1 Proust 7 Ağustos 1915 tarihli bir mektupta "Bugünlerde, Binbaşı'nın gününü ve saatini bilmediğim ziyaretini bekleyerek hiçbir yere kıpırdamıyorum" diye yazar. Ziyaret 8 ya da 9 Ağustos'ta gerçekleşmiştir.

kisel bir yanıt göndermek niyetindeydim.² Binbaşığı beklemek göndermeme engel oldu. Sonunda yapabileceğim. —. Ama hayal kırıklığına uğradım: benden kitaplar, resimli mecmualar, Ruskin'ler isteyeceğinize söz vermemiş miydiniz? Belki de yatağınızda ağırlık yapar...Sağlık sıhhatinizi öğrenmeyi çok isterim. Her an aklımdasınız. En derin saygılarımı kabul buyurunuz

MARCEL PROUST

[*Hanımefendi'nin üstünde, ilk sayfada yazdıkları*] Size söylemediğim şey, çünkü bugün öyle çok ıstırabım var ki yazamıyorum, bana yazdığınız ve zekâ açısından da duygu açısından da gerçekten harika mektupların verdiği heyecan, minnettarlık.

² Burada Madam Williams'ın güller hakkında yazdığı (ancak elimize ulaşmamış olan) sayfalar söz konusudur. Bkz. 4. mektup.

[1915 sonbaharı]

Hanımefendi,

Annecy'den ses seda çıkmadığından (Boulevard Haussmann'dan da gürültü duyulmadığından) son mektuplarım elinize geçti mi bilmiyorum, özellikle de size zavallı Clary'nin saygılarını ilettiğim mektuplarım.¹ —. Şu gönderdiğim sadece komşunuzdan bir not. Çok hasta bir vaziyette dışarı çıkmak zorunda kaldım, ne vaziyette dönerim bilmem! Oysa yarın Pazar, genellikle haftalık dinlenmenin tam tersini yaptığım gün, çünkü odama bitişik küçük avluda, müthiş bir kuvvetle sizin dairenizin halıları dövülüyor. Yarın için insafınızı istirham edebilir miyim? Ya da buğu yaptığımda o ândan yararlanılabilmesi için önceden haber vermenizi. Umarım fazlasıyla patavatsız olduğumu düşünmezsiniz, en derin saygılarımı ayaklarınıza sererim efendim.

MARCEL PROUST

1 *Correspondance*'a göre (cilt XIV), 1915'in Ekim ayı ortalarında Proust iki defa Clary'yle görüşmüştür.

[savaş sırasında, Ekim 1915'ten önce]

Hanımefendi,

Bana yazmış olmanıza şaşırdım (ve çok sevindim!). Bunun basit bir “çiçek yollama” olmadığını anlamışsınızdır. Eşsiz seraları olan bir hanımın verdiği ve bana gerçekten nadir görünen bu iki karanfili, siz, Helleu ve Jacques Blanche arasında yani mutena renklere düşkün ve kelebek kanadı yollar gibi çiçek yollanacak üç kişi arasında mütereddit kaldıktan sonra size gönderdim. Oğlunuzun yakında geleceğiyle ilgili söylediklerinize çok sevindim. Özellikle sizin adınıza sevindim. Ama biraz da bencilce kendim için sevindim, anneyi ve oğlu bir arada görmek isteyen kendim için. Oğlu görmek belki daha kolay olurdu. Zira hasta biri, hastalığının bütün o hazin düzenliğini bir kadından ziyade bir çocuğun —sevimli bir çocuk olsa bile— görmesine daha az nazla müsaade edebilir. Madem sağlığımdan söz ediyorsunuz, Pazar sabahı teveccühünüzü istirahat ediyorum. Pazartesi daha mantıklı olurdu çünkü Pazar günü çıkıp arkadaşlarla görüşeceğim, dolayısıyla Pazartesi hasta olacağım. Ama tam tersine istirahatım Pazar günü için. Zira eğer Pazar sabahı çok gürültü olursa öğleden sonra kalkamam. —. Clary'yi tekrar göremedim hâlâ ve bu duruma çok üzülüyorum. Birbirine komşu daire bulmanın neredeyse olanaksız olduğu şu Paris'te nasıl bir kader ki anneye oğul, belki de tesadüfen, yan yana oturabilmeyi başarmışken, oğlunun işitebilmesi için Madam Clary'nin mutfak duvarına vurması yetiyorken, ana-oğul birbirleriyle görüşmeden kadıncağız öldü. Eriyip dağılmış öyle çok ölümü düşüncelerimde sürükleyip duruyorum ki her yenisi aşırı doygunluk yaratıyor ve bütün kederlerimi kırılmaz bir blok halinde billurlaştırıyor.

MARCEL PROUST

[1915]

Hanımefendi,

Kardeşimin aniden gelişi Paris'teki son günlerinizde size yazmama mani olduğu için duyduğum üzüntüyü, sonra da gidişinizin bende yarattığı hüznü uzun zamandır size söylemek istiyordum. Ama bana bir sürü işçi ve bir Terre¹ hanım bırakıp gittiniz ki — daha doğrusu “Terrible” diyorum ben ona² (çünkü işler sabah beni fazla uyandırmadan ilerlesin diye işçilerin öğleden sonra çalışmayı biraz daha uzatmasını sağlamışken ben, bu hanım, tepemde, odamın tam üstündeki odada, *sabahın saat 7'sinde* çekiç vurmaya başlamaları için şiddetle, belki de sadistliğinden, emirler yağıdırıyor adamlara, onlar da mecburen itaat ediyor) yazacak hiç gücüm kalmadı ve evden çıkmaktan vazgeçmek zorunda kaldım. Sabahki gürültü su tesisatından mı geliyor diye soruşturmamı istediğinizde ihtiyatlı davranarak ne iyi etmişim. Şu çekiçlerin yanında o gürültü neymiş ki? Verlaine'in “sırf kendini size beğendirmek için ağlayan” bir şarkıdan söz ederken dediği gibi “yosunların üstünde suyun ürpertisi³”. Doğrusu bu şarkının benim hoşuma gitsin diye mırıldanıldığından pek emin değilim. Yan taraftaki bir dükkânda tadilat yapıldığından, her gün çalışmaya saat ikiden sonra başlanmasını zar zor sağlayabilmişim. Ama bu başarı ortadan kalktı çünkü çok daha yakında, hemen yukarıda, saat 7'de başlıyor tamirat. Adil olmak için şunu eklemeliyim ki tanıma şerefine nail olmadığım işçileriniz (korkunç kadın değil ama) iyi insanlar olsa gerek. Keza boyacılarınız (ya da boyacınız) türünde ve mesleğinde benzersiz

1 Madam Terre hakkında bkz. 10 ve 24. mektup.

2 Proust sözcük oyunu yapıyor: *Terre* “ter” okunur, *Terrible* “teribl” okunur ve Fr. “korkunç” anlamına gelir. (ç.n.)

3 Verlaine'in “yosunlar üstünde suyun ürpertisi” dizesi, *Sagesse* adlı derlemesinin birinci kısmının onaltıncı şiirinden (“Tatlı şarkıya kulak verin”) alınmadır: “Tatlı şarkıya kulak verin / sırf kendini size beğendirmek için ağlayan / Gösterişsizdir, hafiftir / Yosunlar üstünde suyun ürpertisi!”

kimseler, Sanatların Birlięi'ni uygulamıyor, şarkı söylemiyorlar! Genellikle bir boyacı, hele bina içindeyse, Giotto'nun sanatının yanısıra Reszké'nin⁴ sanatını da icra etmesi gerektiğini sanır. Sizingizi elektrikçi çekik sallarken susuyor. Umarım döndüğünüzde Sistine fresklerinden daha aşağısıyla karşılaşmazsınız... Rahatsızlığınıza öyle çok ve mütemadiyen üzüldüm ki seyahatinizin size iyi gelmesini çok istiyorum. Eğer sevimli oğlunuz, bana eziyet eden gürültüde hiçbir suçı olmayan oğlunuz yanınızda ise selamlarımı iletiniz, siz de en derin saygılarımı kabul buyurunuz Hanımefendi.

MARCEL PROUST

⁴ Jean de Reszké (1850-1925), Polonya kökenli opera şarkıcısıdır (tenor). Kardeşi Édouard ise basıtır.

Madam Williams harpıyla
(Özel Koleksiyon)

[Kasım 1915]

Hanımefendi,

Mektubunuz beni minnetle doldurdu (ve de kederle, çünkü benim tarafımdan birtakım şüpheler olduğuna inanıyorsunuz). Özür dileme nezaketi gösterdiğiniz “mektup” sessizliğine, altı gündür açıkça fark ettiğim ve size borçlu oluşumun çok hoşuma gittiği bir başka sessizlik eşlik etmişti. Varlığınızın ve maksadınızın hoşluğu vücut bulmuştu bu sessizlikte, ben de minnetle tadını çıkarıyordum. Bu akşam geceyarısı 15 aydır ilk defa cepheden dönen ve “paldır küldür” giren dostum Reynaldo Hahn’ın beklenmedik gelişinin⁵ sizde gürültüye neden olmuş olmasından, sizin beni gürültüden esirgeyişinize çok kötü bir karşılık vermiş olmaktan endişe ediyorum. Onu gördüğüme çok heyecanlanmıştım. Paris’te geçireceği 6 gün boyunca sağlığım onu görmeme ne derece elverecek bilemiyorum ama ona bir daha bu kadar gürültü yapmamasını söyleyeceğim. Fırtına gibi çıkıyor, gene öyle iniyor, bunu anlayamıyorum. Ne yazık ki savaş bitene kadar dönmeyecek bir daha... —. Oda hizmetçimin o çok tiz sesi de size geliyor mu acaba merak ediyorum. Çok geç vakitlere kadar yanımda kalıyor ve hareket ederken hiç gürültü yapmıyor. Ama eğer sesi işitiliyorsa, rica ederim bana söyleyiniz. Davranış tarzımda bazı değişiklikler emrederseniz, bana ne kadar büyük bir mahrem zevk bahşederseniz anlatamam. Onların günlük tekrarı sizin görüntünüzü benim ita-atime karıştırdı. “Buyurgan sesindeki tatlılık dünya değer.”⁶ Son mektuplarımın elinize geçmemiş oluşuna biraz üzülüyorum (oysa adresin doğru yazıldığı kanaatindeyim). Thérésa’nın Şarkısı’nın⁷

5 11 ya da 12 Kasım 1915’te Hahn Vauquois’dan gelir. Bu izninin şerefine *Ruban d’enoué*’nin prömiyerini gerçekleştirir.

6 Baudelaire, *Les Fleurs du mal*, XLII. (Türkçesi: *Kötülük Çiçekleri*, XXXVII, “Ne dersin garip kişi, bu akşam saatinde”, çev. Ahmet Necdet.)

7 Reynaldo kafe-konserin kraliçesi Thérésa’nın çılgın bir hayranıydı. Thérésa, Jules Jouy’nin şiirinden uyarlanan, bestesi de aynı şaire ait olan, düzenlemesini Léopold

pastişi “C’est la Terre!” sizi gülümsetirdi herhalde ve elinize ulaştığını düşündüğüm Arvers sonesinin pastişi kadar kötü değildi. Clary bana ne büyük bir müzisyen olduğunuzu söyledi. Hiç yukarı çıkıp sizi dinleyemeyecek miyim? Franck’ın kuartetleri, *Béatitudes*,⁸ Beethoven’in kuartetleri (burada bendeki bütün müzikler⁹) en özlem dolu arzularımın nesnesi. Bir kez bile gidip dinleyecek kadar iyi olmadım hiç (geçen Pazar *Béatitudes* icra ediliyordu ama ben yatağımda oflayıp pofluyordum) ve tesadüfen bir müzisyen akşamleyin ziyaretime gelirse, gürültü sizi rahatsız etmesin diye bana müzik çalmasına engel oluyorum. Yataktan kalkabildiğim ender akşamlardan birinde, sizi dinlememe müsaade etseniz bu durum ne güzel telafi olurdu. Tekrar teşekkür ederim Hanımefendi, saygı ve minnet dolu duyularımı kabul buyurunuz lütfen.

MARCEL PROUST

Gandolff’un yaptığı *La Terre* (Toprak) (Eldorado, 1888) adlı şarkıyı söylüyordu Şiir şöyle başlar: “Sütüne ve anne; / Topraktır: / Çiçek ve filizlenen buğday; / Toprağın altında.” Proust Madam Terre’le dalga geçmek için bu şarkıdan söz ediyor, bkz. 10 ve 23. mektuplar. (Bu bilgiyi verme nezaketi gösteren: Benoît Duteurière.) Proust bu şarkıyı 1888’de Châtelet tiyatrosunda, *Cendrillon* (Külkedisi) temsilinde duymuştu.

8 *Béatitudes* César Franck’in yapıtıdır.

9 Proust’un partiyonlara baktığını doğrulayan bir ifade.

[26 Şubat 1916'dan biraz önce]

Hanımefendi,

Henüz size teşekkür etmediğim için beni bağışlayınız, tarafınızdan “ölümsüz koku”lu¹ diye tasvir edilen harika gülleri aldım, sizin gibi gerçek bir şairin çağrışımlarında, günün her saati, rayihanın “Ev İçleri”nin² akiğe benzer açıklı koyulu tonlarına sızmasını ya da bahçelerin akışkan ve seyreltilmiş atmosferine yayılmasını peş peşe getiren çeşitlemeli bir koku.

Yalnız... bu günlerde öyle hasta oldum ki (yatağımdan hiç çıkmadım ve, iddiaya göre benim suçlandığım gibi, bina kapısını gürültülü bir biçimde açıp kapamadım) yazamadım. Fiziksel olarak mümkün değildi. Dergiler istediğiniz kadar kalsın sizde. —. Şaşırtıcı bir tesadüf eseri, kendisinden söz ettiğimiz ve 20 yıldır görmediğim Gide, biz mektuplarımızda ondan söz ederken beni görmeye geldi. Ama onu kabul edecek halde değildim.³ Gül kokusuyla pembeleşen harika sayfalar için tekrar teşekkür ederim Hanımefendi. Derin ve minnet dolu saygılarımı kabul buyurunuz lütfen.

MARCEL PROUST

Uşağın yerine yeni gelen gürültü yapıyor ve önemli değil. Ama daha geç vakitte küçük küçük vuruyor. İşte o çok fena.

1 Ölümsüz Koku (Fr. *Le Parfum impérissable*): Leconte de Lisle'in bir şiirinin adı (ç.n)

2 Proust neye göndermede bulunuyor? Maeterlinck'in piyesine mi, Mallarmé'nin bir şiirine mi yoksa komşusunun bir şiirine mi?

3 Gide *Günlük*'ünde 26 Şubat 1916 tarihinde şöyle yazar: “Akşamı Marcel Proust'un evinde bitirdim (92'den beri görmemiştım onu). (*Journal*, “Bibl. de la Pléiade”, cilt I, 1996, s. 932.)

[22 Aralık 1916]

Salı akşamı saat 10

Hanımefendi,

Ne yazık ki en şiddetli nöbetin pençesinde eve döndüğümde, sevimli mektubunuzu buldum. Mektup bana en enfes hazzı sundu, nöbet bu hazzı tatmamı acımasızca reddetti. Yarın biraz hafiflediğinde, eğer hafiflerse, yatacağım ve günlerce kalkamayacağım, bugün kısa bir süreliğine dışarı çıkmakla ne aptallık ettim. Bugün yataktan çıkmasaydım, yarın sabah kalkabilecek, öğleden sonrayı yanınızda geçirebilecek, beni bir zamanlar ilk defa okurlara tanıtan¹ ihtiyar ve aziz Üstadım France'ın elini sıkmaya gidebilecektim. Onu sık sık gören Lucien Daudet beni hatırladığını ve affettiğini söylüyor. Yarın çıkmamaya kararlıydım ve Montesquiou'nun Madam Rubinstein'in yaralı adakları² seslendirmesini dinlemeye gitme teklifini reddetmişim, çünkü yarın çıkmamaya o kadar kararlıydım ki ilginçliği olmayan, yarın alacağım keyifle alakası bulunmayan bu aptal gezintiyi bugün yaptım. Sonuçta hayal kırıklığı içinde ve perişanım. —. Ziyaretinizle güneş açtığınız günden beri hep hasta oldum. Dahası, o gün yanlarından ayrıldığım Straus'lar, kendilerini o zamandan beri göremediğimi size söylemiştir çünkü onlarla bağlantıda olduğunuzu biliyorum. Clary'yi de hâlâ göremedim. Buna karşılık, çok acı çektikten sonra biraz Paris'te kalacak olan kardeşimin sık sık başucumda oluşunun sevincini yaşadım. Bana sözünü ettiğiniz ortak arkadaşınızın adını söylemek istedim

1 Proust'un *Les Plaisirs et les Jours* (Calmann-Lévy, 1896) (*Hazlar ve Günler*, çev. Roza Hakmen) adlı yapıtına yazdığı önsözde.

2 R. de Montesquiou Haziran 1915'te *Les Offrandes blessées* ("Yaralı Adaklar") başlıklı savaş ağrılarını yayımlar (yay. Sansot). Ida Rubinstein Rus kökenli ünlü dansçı ve aktristir (1885-1960). Söz konusu resital 20 Aralık 1916 Çarşamba günü Théâtre Sarah-Bernhardt'ta verilmiş olsa gerektir. Dolayısıyla mektup 22 Aralık Cuma tarihini taşıyor olabilir.

ona ama hatırlayamadım. Bereket versin ki mektuplarınız saklanacak kadar dikkate değer. İsmi böylelikle bulacağım. S. Bonnard'ın ezbere bildiğim ve hafızamın zayıflamış olmasına rağmen tıpkı çocukken sevilen bir müzik gibi ölünceye kadar saklayacağı harika cümleleri tiyatrodan ne hale gelecek. Bunu³ dinlemek için hatıralarımızın kırılğanlıklarıyla tercihimizin icaplarını biraraya getirmek ne şenlik olurdu. Belki çok iyidir. Tiyatrodan *Crinquebille* beni ağlattı.⁴ Yarın Bollandist Bilginlerin "Acta Sanctorum"u⁵ arasında ihtiyar Sylvestre Bonnard'ı göreceğiniz için size imreniyorum Hanımefendi, Bonnard değerli menkıbe için kontes Trépof'a⁶ nasıl teşekkür ederdiyse, çok ihtiyar bir Bonnard olarak ben de bana seyrettirmeyi düşünmenizden ötürü size teşekkür ediyorum.

Lütfen Doktor beye selamlarımı iletiniz ve minnet dolu saygılarımı kabul ediniz Hanımefendi.

MARCEL PROUST

3 Pierre Frondaie *Le Crime du Sylvestre Bonnard*'dan üç perdelik bir piyes yazdı, yapıt 22 Aralık 1916'dan itibaren Théâtre-Antoine'da sahnelenmeye başlandı

4 *Crinquebille*'den yola çıkarak yazılan piyes, 1903'te Lucien Guitry tarafından Théâtre de la Renaissance'ta oynandı.

5 "Azizlerin İşleri" (ç.n.)

6 Bkz. 16. mektup.

Madam Williams, üçüncü eşi
Alexandre Brailowsky'yle.

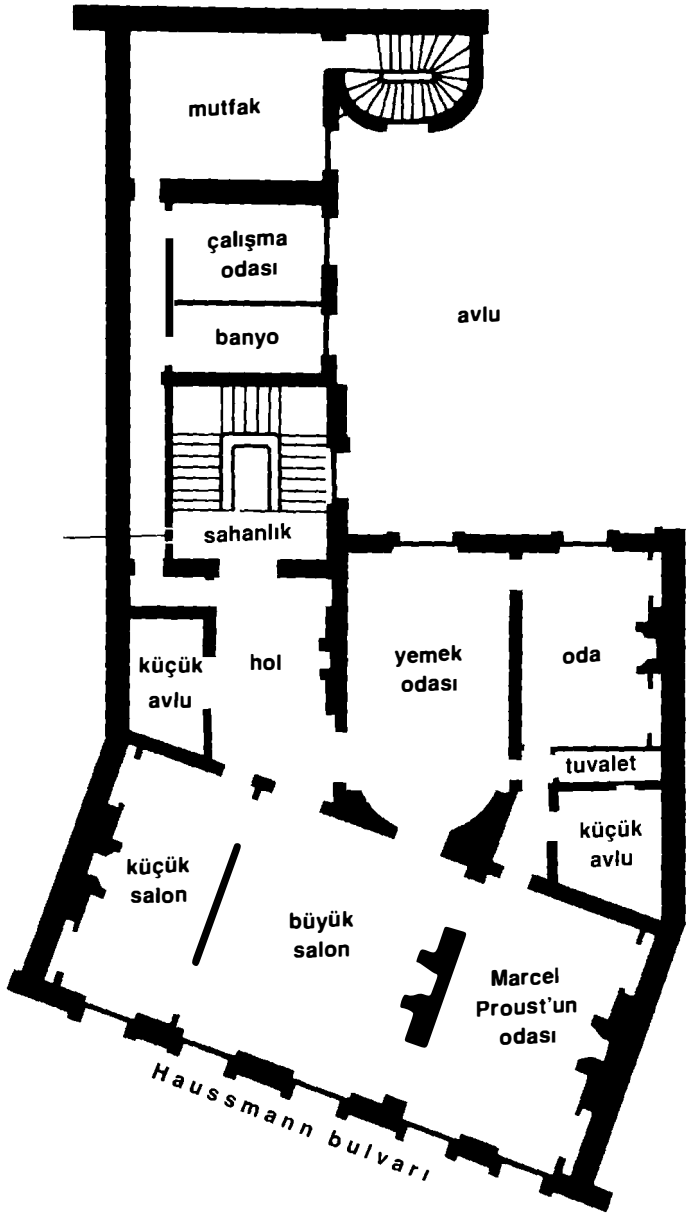

Marcel Proust'un 1907-1919 arasında oturduğu
Haussmann bulvarı 102 numaralı bina.
Sonraki yıllarda Proust'un yaşadığı daire
bir banka tarafından satın alınarak restore edilmiş ve
Proust severlerin ziyaretine açılmıştır.

Marcel PROUST
1871 - 1922
habita cet immeuble
de 1907 à 1919

"Marcel PROUST
1871-1922
1907-1919 arasında
bu apartmanda oturmuştur."

Marcel Proust'un 1909-1919 yılları arasında oturduğu,
Haussmann bulvarı 102 numaradaki dairenin planı

Dizin

KİŞİLER

Agostinelli, Alfred, 40
Aubigné, Agrippa d', 25

Beethoven, Ludwig von, 68
Beraudière, Madam, 56
Berry, Walter, 53
Blanche, Jacques Emile, 45, 63
Bonnard, Sylvestre, 53, 71

Clary, Joachim, 41, 42, 55, 58, 60,
63, 64, 68, 70
Clary, Anne, 63

Daudet, Lucien, 45, 55, 70

Faisans, Léon, 41
Fénelon, Bertrand de, 55
France, Anatole, 70
Franck, César, 68

Gide, André, 44, 69
Giotto di Bondone, 65

Hahn, Reynaldo, 33, 55, 67
Helleu, Paul, 63

Montesquiou, Robert de, 20, 70

Nerval, Gérard de, 25
Noailles, Anna de, 25

Pallu, Alphonse, 55
Proust, Robert, 40, 70

Régnier, Marie de, 25
Rehbinder, kontes Wladimir, 56
Reszké, Jean de, 65
Rostand, Maurice, 45
Rubinstein, Ida, 70
Ruskin, John, 30, 61

Straus, Geneviève, 19, 70

Terre, Madam, 36, 64

Verlaine, Paul, 20, 25, 64

PROUST'UN YAPITLARI VE ROMAN KARAKTERLERİ

Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde,
38, 44
Guermites Tarafı, 38, 44
Les Plaisir et les Jours, 30
Swann'ların Tarafı, 45

Charlus, baron de, 38, 39
Saint-Euverte, Madam de, 52
Swann, 38, 39
Swann, Odette, 39

Gerçek bir kısa roman olan bu yapıt bir sürpriz üstüne kurulu: Hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bir hanıma yazılmış yirmi üç mektubun (üç mektup da kocasına) keşfi üstüne. Marcel Proust'un Haussmann bulvarı 102 numaralı evin üçüncü katında oturan komşusu olduğunu öğrendiğimiz Madam Williams'a yazılmış mektuplar. Kadının Amerikalı dışı kocası Charles D. Williams'ın muayenehanesi asmakatin üstünde ikinci katta, yani zavallı Marcel'in tepesinde. Dolayısıyla gürültü fobisi olan Marcel epeyce dram yaşıyor.

Mektuplarda nelerden söz ediliyor? Öncelikle, uyku ve çalışma saatleri sırasında Proust'a işkence eden gürültüden, üst kattaki tadilattan. "Sabahki gürültü su tesisatından mı geliyor diye soruşturmamı istediğinizde ihtiyatlı davranarak ne iyi etmişim. Şu çekicilerin yanında o gürültü neymiş ki? Verlaine'in 'sırf kendini size beğendirmek için ağlayan' bir şarkıdan söz ederken dediği gibi 'yosunların üstünde suyun ürpertisi'." Proust gerçekten de her saptamasını, yazıya bir kat daha sanat katan mizahi bir karşılaştırmanın içine oturtuyor. Çünkü her şey gürültü yapıyor, ünlü bir tenor gibi şarkı söyleyen boyacılar bile: "Genellikle bir boyacı, hele bina içindeyse, Giotto'nun sanatının yanısıra Reszké'nin sanatını da icra etmesi gerektiğini sanır. Sizinkisi elektrikçi çekiç sallarken susuyor. Umarım döndüğünüzde Sistine fresklerinden daha aşağısıyla karşılaşmazsınız..."

ISBN 978-975-08-3464-6

9

789750834646

9 TL